

հանդիպել ենք նման կարծիքներ պաշտպանողներին՝ քաղաքակրթութեամբ աշխարհում հասարակական կեանքն այնպիսի կազմութիւն ունի այժմ: որ տարիներով կարելի է ապրել նոյն իսկ մի համալսարանական քաղաքի մէջ՝ կրթութեամբ մարդ լինել: եւ գաղափար չունենալ: թէ աստուածաբանական բաժնի ուսուցչապետները ինչ են դասախօսում ամբիոնից: հոգեւորականները ինչ են քարոզում բնմիջ: Պէտք է գործմանալ, եթէ մեզանից նոյնպէս շատերը Եւրոպա են գնում եւ վերադառնում: առանց գաղափար կազմելու այդ մասին: Յառաջ է գալիս այդ նորանից, որ արդի կրթութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը իրենց ծագման եւ զարգացման առանձնայատուկ պայմանների շնորհիւ ահագին նախապաշարումներ են յառաջ բերել եկեղեցւոյ եւ եկեղեցականութեան դէմ: որոնք հեռու են պահում եւ խորթացնում կրթութեամբ մարդուն եւ որոնց ցրելու համար դեռ շատ աշխատանք է հարկաւոր: Բայց այդ ամենեւին ապացոյց է, թէ եկեղեցականութիւնը դեր չէ կատարում: կամ՝ չպէտք է կատարէ ապագային լուսաւորեալ ազգերի մէջ: Կաթոլիկ եկեղեցւոյ համար մենք չենք խօսում: որովհետեւ նա իւր սեփական ընթացքն ունի եւ նորա կատարած դերը չի կարող ամեն դէպքում՝ քրիստոնէութեան դեր համարուել: այլ ի նկատի ունիք այն եկեղեցականներին, որոնք առաջնորդուում են Բրիտանի տուած սկզբունքներով: առանց հակասութիւն տեսնելու նոցա եւ գիտութեան ու քաղաքակրթութեան մէջ, առանց դատաւարտելու վերջնոյս յառաջադիմական քայլերը: Միթէ նոքա յիշատի ոչինչ դեր չեն կատարում:

Երբ Ամերիկայում՝ եկեղեցին բաժանեցին պետութիւնից եւ կրօնը ազատ, անհատական գործ հրատարակեցին՝ շատերը կարծում էին, թէ եկեղեցին գրկուելով ոստիկանական պաշտպանութիւնից, որ նորա զխաւոր նեցուկն էր իբր, կդադարէ կարծ միջոցում՝ գոյութիւն ունենալուց: սակայն իրականութիւնն այն է, որ եկեղեցին ամենազօրեղ եւ գործօն ոյժ է այսօր ազատ Ամերիկայում՝ եւ, առանց մէկի պաշտպանութեան կարօտելու, ամենամեծ դերն է կատարում հասարակական կեանքի մէջ:

— Եւրոպայում՝ ամենաազատ երկիրն Անգլիան է անկասկած, եւ ոչ մի երկրում՝ եկեղեցին այնչափ ընդարձակ ու քազմակողմանի գործունէութիւն չունի, ոչ մի տեղ եկեղեցականների կարիքն աւելի մեծ չափով չի զգացուում: քան այդտեղ: տիեզերահռչակ Մեծ Ժերունին: որ մեր լուսաւոր դարի պատիւն է ու պարծանքը եւ որի վերջին օրերը համբաւ են արդէն՝ հոգով մի եկեղեցական է, եկեղեցուց է ոգի եւ շունչ առել իւր փառաւոր գործունէութեան համար:— Եւ վերջապէս գիտութեանց մայր եւ Բարձր, կրթութեան կեդրոն Գերմանիայում հասարակական կեանքի վերաբերեալ ամենակարեւոր խնդիրները յառաջ տանելու եւ ուղիղ ճանապարհի վերայ հանելու գործում՝ ամենաեռանդուն աշխատողները եկեղեցականներ են: իսկ այդ բոլոր տեղերում՝ եկեղեցական ասպարիզի համար այլ կերպ չեն պատրաստուում: քան եթէ աստուածաբանութիւն ուսանելով: Մեզանում՝ շատերին գուցէ տարօրինակ է թուում՝ այդ՝ լուսաւորեալ երկրներում՝ այլ կերպ չեն էլ կարող մտածել: որովհետեւ ուսանել աստուածաբանութիւն նշանակում է այդտեղ իւրացնել գիտութիւնների այն խմբաւորութիւնը, որոնք կարեւոր են հոգեւորական ասպարիզի վերայ գործելու համար: ինչպէս օր. բժշկական բաժնի գիտութիւնները բժշկական ասպարիզի համար են կարեւոր, կամ՝ իրաւաբանական բաժնին՝ իրաւաբանական ասպարիզի համար:

Պէտք է չափազանց միամիտ լինի մէկը, որպէս գի մտածէ թէ, օր. Գերմանիայում՝ համալսարանի աստուածաբանական բաժինը, գիտութեանց միւս բաժինների կողքին ահա բանի դար գոյութիւն ունենալուց յետոյ՝ ամենեւին չի ենթարկուում գիտութիւնների ազդեցութեան. միւսները յառաջադիմութեան հակայական քայլեր են անում: իսկ նա անշարժ տեղը կանգնած, վերացական տեսութիւններով է զբաղուում: միւս գիտութեանց հետեւողները՝ բժիշկներ, իրաւաբաններ եւն, հետզհետէ կատարելագործում են իրենց գէները՝ իրենց կոչմանը աւելի եւ աւելի կատարեալ կերպով ծառայելու համար, իսկ աստուածաբաններն այդ մասին ամենեւին չեն մտածում: այլ շարու-

նակում են գործել չին փտած գէնքերով: Այդպիսի տարօրինակ երեւոյթ տեղի ունենալ չէր կարող, եւ իրօք ո՛չ մի գիտութիւն այսօր իրաւունք չունի պարծնալու, թէ աւելի առաջ է գնացել քան թէ աստուածաբանութիւնը: Եւսուաշտիմութիւնն այստեղ հարկաւ պակաս զգալի է քան միւս քաժիններում: որովհետեւ միւսներն իրերի, ձուերի, օրէնքների հետ գործ ունին, իսկ աստուածաբանների գործը մարդոց հոգիների հետ է, որ կշիռքի մէջ չի դրուում եւ քննաւորութեան չի ենթարկուում: — Աւելի մեծ շփոթութիւն յառաջ է գալիս նորանից, որ մեր ժամանակի մարդիկ սովոր են գիտութիւն ասել այն միայն, ինչ որ քննագիտութեան սահմաններում է կատարուում: մինչդեռ մեր դարի յառաջադիմող գիտութիւնը ո՛չ թէ քննագիտութիւնն է իսկապէս, այլ պատմութիւնը, եւ քննագիտութեան մէջ եւս այն է իսկական գիտութիւն, ինչ որ պատմութեանն է վերաբերում: Աստուածաբանութիւնը քննագիտութեան մէջ անշուշտ չի մտնում: նորա գործը պատմութեան հետ է, բայց թէ այստեղ որչա՛փ յառաջադիմութիւն է արել, այդ չիմանալու համար պէտք է պատմութիւն սովորած չլինել ամենեւին:

Եւտերը երեւակայում են, ինչպէս երեւում է, թէ աստուածաբանութիւն նշանակում է վերացական տեսութիւնների մի ժողովածու: մարդիկ նստել Աստուծոյ էութեան, Աստուծոյ յատկութիւնների եւ այլ նման խնդիրների մասին երկար քարակ խորհրդածութիւններ են արել, որ եւ համալսարան մտնողի առաջն են դնում եւ անգիր անել տալիս: Մինչդեռ աստուածաբանութիւն ուսանել արդի մտօք նշանակում է՝ պատմական հետազոտութիւնների վերայ հաստատուած մի քրիստոնէական աշխարհայեցողութիւն կազմել, որով պէտք է առաջնորդի իւրաքանչիւր ոք՝ ով կամենում է քրիստոնեաներ դաստիարակել, իրենց Աստուծոյ եւ իրենց ընկերի հետ ուղիղ յարաբերութիւն ունենալու համար: Կրկնում ենք եւ երեքընում. իշխողն այստեղ ո՛չ թէ վերացական տեսութիւնն է, այլ պատմական հետազոտութիւնը, եւ պատմական հետազոտութիւնների մի ամբողջ շարք, զանազան ծիւղերի քա-

ժանուած եւ որոշ սկզբունքների ներքոյ դրուած՝ կազմում է աստուածաբանի ուսումնասիրութեան առարկան, որ հարկաւ երբեք աշքից չպէտք է փախցնէ այդ բոլորի գործնական նպատակը՝ հոգեւորական կողման ծառայելը:

Եւ որ իրեն քահանայ, ուսուցիչ կամ քարոզիչ քրիստոնեայ համայնքի հետ գործ պէտք է ունենայ՝ իւր առաջ ունի նախ ու Գիրքը, որից առնում է իրեն ոգեւորող հաստի հիմունքները եւ այդ հաստից բխող քարոյական սկզբունքները, եւ որ ուրեմն նա ծայրէ ի ծայր պէտք է լաւ հասկանայ: Ահա այդ նպատակին նուիրուած է եւ աստուածաբանութեան մի գլխաւոր, առաջին ծիւղը. ուսումնասիրել ու Գիրքը եւ պատմականօրէն հետազօտել, թէ նորա պարունակած իւրաքանչիւր գրութեան ինչպէ՞ս է յառաջ եկել, ո՞ր դարու, ո՞ր հեղինակի գործ է, ի՞նչ ոգութեւնադրութեամբ գրուած. թէ նոցանից իւրաքանչիւրն ի՞նչ վարդապետութիւն եւ ինչ քարոյական կեանք է պարունակում. թէ ինչպէ՞ս պէտք է վարուել ի՞նչ օժանդակ միջոցների դիմել եւ մեկնաբանական ինչ կանոններով առաջնորդուել, որպէս զի նոցա ուղիղ իմաստուն իմանանք եւ կարող լինենք ճշդիւ որոշել թէ դարերով մեզնից առաջ ապրող մարդիկ այս կամ այն խօսքը, նախադասութիւնը, պարբերութիւնը գրելիս ի՞նչ են կամեցել ասել: — Ապա, այժմ՝ զոյութիւն ունեցող քրիստոնեայ համայնքը կամ՝ եկեղեցին ինքն իրեն մի անգամից չի բուսիլ, այլ իւր դարաւոր անցեալի պատմութիւնն ունի. եկեղեցւոյ հաստատութեան իւրաքանչիւր կողմը՝ դաւանանքը, պաշտամունքը, քարոյական կեանքը եւլն, ունի նոյնպէս իւր առանձին պատմութիւնը, որ ուսումնասիրել եւ հասկանալ պէտք է ներկան հասկանալու, այդ հասկացողութեամբ բացուած աչքերով շարժելու, եւ ո՛չ կոյրերի կոյր առաջնորդ լինելու համար: Աստուածաբանութեան մի երկրորդ ծիւղ եւս նուիրուած է այդ պատմական ուսումնասիրութեան: — Այնուհետեւ, իւրաքանչիւր եկեղեցի իւր որոշ հայեցակէտն ունի դաւանական, մասամբ նաեւ քարոյական խնդիրների նկատմամբ. պէտք է նոցա մէջ եղած տարբերութիւններն իմանալ

եւ պատճառն ըմբռնել: Եւ Գրքի եւ եկեղեցւոյ պատմութեան ուսումնասիրութեամբ ձեռք բերած դասնական ճշմարտութիւնները եւ քաղաքական սկզբունքները որոշ եկեղեցւոյ հայեցակէտի ներքոյ դասաւորել՝ մի կապակցեալ դասնաբանութիւն եւ քարոյագիտութիւն կազմել: որպէս զի նոցանով առաջնորդուի կարելի լինի այդ եկեղեցւոյ սահմաններում դասնական եւ քարոյական խնդիրների մասին խօսելիս: Այս եւս աստուածաբանութեան մի երրորդ ծիւղ է կազմում:—Եւ վերջապէս: քոլոր յիշեալ հետազօտութիւնները կատարուում են: ինչպէս ասացինք: մի գործնական նպատակի համար: աստուածաբանութիւն ուսանողը մի օր պէտք է իբրեւ քահանայ եկեղեկարգեր կատարէ. իբրեւ կրօնուսոյց ուսուցչական ամբիոնից: իբրեւ քարոզիչ՝ եկեղեցւոյ ընմից: իբրեւ հոգեւոր հայր եւ սիրփիչ՝ տներում: հիւանդի անկողնի մօտ եւլն: խօսէ: հարկաւոր է անշուշտ որ իւրաքանչիւր դէպքում իմանայ: թէ ինչպէս պէտք է շարժել: ինչպէս վարուել: Թէ երկար դարերի փորձառութիւնը իւր նախորդներին ինչ է սովորեցրել: եւ նոքա իւրաքանչիւր մասի համար ինչ եզրակացութեան են եկել: ինչ գործնական կանոններ հանդէս բերել: Ահա եւ աստուածաբանական ուսումնասիրութեան մի չորրորդ: վերջին ծիւղ:

Այս քոլորից յետոյ հարցնում ենք. հարկաւոր է հոգեւորականներին աստուածաբանութիւն սովորել: կամ՝ աստուածաբաններ պէտք են: —Մայր Աթոռի միաբանութիւնից մինչեւ այժմ՝ աստուածաբանութիւն ուսանելու համար ուղարկուած են եղել եւ վերադարձել միայն եօն:— հոգի. այժմ՝ ուսանող եօն: հոգի միաբաններից (2 վարդապետ: մի արեղայ եւ մի սարկաւազ Ռուսաստանում. 3 վարդապետ Գերմանիայում) Բէլ: միայն աստուածաբանութիւն է ուսանում: եւ սակայն յաճախ աղմուկ եւ քողոքներ են լսուում՝ մամուլի մէջ: իբր Եւ Էջմիածինը լեցուել է աստուածաբաններով: իբր այդտեղ աստուածաբաններ պատրաստելու մասին են միայն հոգ տանում՝ եւ դորանով շատ անտեղի ու ապօրինի քան են անում: Ապօրինի քան է ուրեմն: որ Հայոց միակ հոգեւոր ճեմարանը իւր դպրանոցով մէկ տեղ երկու աստուածաբա-

նութիւն ուսած ուսուցիչներ ունի: որոնք մի քանի ուրիշ կողմնակի պաշտօններ եւս վարում են: մինչդեռ աշխարհիս մէջ գտնուած ուրիշ քոլոր նման հաստատութիւնների մէջ առ նուազն գոնէ մի տասնեակ: մի կէս տասնեակ՝ այդպիսի ուսուցիչներ անհրաժեշտ պահանջ կհամարուէին: Ապօրինի կլինէր: եթէ մեր քոլոր թեմական հոգեւոր դպրոցներում աստուածաբանութիւն ուսած վարդապետներ լինէին կրօնուսոյց: կամ՝ տեսչութեան պաշտօն վարէին՝ փոխանակ իրաւաբանների: լեզուագէտների: քնագէտների: երկրագործների եւլն: Հետաքրքիր է. ինչի վերայ է հիմնուած քողորը այժմեան աստուածաբանների դէմ: մի՞թէ յիշաւի նորա վերայ: որ այս տողերը գրողը՝ այդ դժբաղդ աստուածաբաններից մէկը եւ ժամանակի կարգով առաջինը լինելով: համարձակութիւն է ունեցել մի քանի յօդուածներ գրել «քնութեանց» խնդրի մասին: —Բնական եւ անտարբեր երեւոյթ է ուրեմն: եթէ մեզանում՝ կրօնի դասագրքեր գրողները զաղափար չունին ամենեւին իրենց եկեղեցւոյ դասնութեան: նորա օտար եկեղեցիներից ունեցած տարբերութիւնների մասին: եւ օտար դասնութեան դասագրքերը առանց այլեւայլութեան թարգմանում են եւ ընծայում՝ իբրեւ Հայոց եկեղեցւոյ դասնութիւն: իսկ անբընական է եւ խիստ դատապարտելի երեւոյթ: որ մի եկեղեցական փորձում է պարգել: թէ մի ամենակարեւոր խնդրի մէջ ինչ դասնութիւն ունի իւր եկեղեցին: թէ ինչի համար են այդ եկեղեցւոյ հայրերը դարեր շարունակ հալածանք ու տառապանք կրել: արիւն եւ արտասուք թափել՝ այս կամ՝ այն դասնութեան կէտը պաշտպանելիս: Մենք չկարողացանք այն տարրական ճշմարտութիւնը հասկանալի դարձնել: թէ այլ է կրօնական վէճը: այլ է կրօնական խնդրի պատմագիտական հետազօտութիւնը: թէ մի խնդրի զիտնական կամ՝ սքոլաստիքական լինելը նորա նիւթից չէ կախուած: այլ քննելու եղանակից: թէ օր: մի Մովզէն: որ հին փրած ձեռագիրներ է քրքրում: կամ՝ մի Հառնակ: որ դասնանքների պատմութիւն է ուսումնասիրում՝ դորանով խաւարամիտ սքոլաստիկոս չի դառնայ: իսկ մի հագի գրի սեւը սպիտա-

կից տարբերող, թերուս երիտասարդ, որ շարունակ քնական գիտութիւններից, **ԿԱՄԻՆԻՍՏ** յառաջադիմութիւնից է խօսում՝ զարգացած լուսամիտ գիտնական անձն:

Ապա, եթէ մեզ դատապարտում են նորա համար, որ վարչական գործերի մէջ չենք մտնում՝ թող ցոյց տան, որ վիճակի գործակալութիւնը կամ յաջորդութիւնը աւելի կարեւոր է քան մեր այժմ վարած պաշտօնները. մենք պատրաստ ենք գնալ ուր որ ուղարկեն, թէկուզ աշխարհի ծայրը լինի: Կամ ինչո՞վ ապացուցուեցաւ, որ աստուածաբանութիւնը անընդունակ է դարձնում վարչական պաշտօններ վարելու: Հարկաւ նա անմիջապէս չի էլ պատրաստում կամ ընդունակ դարձնում դորա համար. քայց այդ չէ անում եւ ո՛չ մի դպրոց, ո՛չ մի գիտութիւն — եւ ո՛չ իսկ աշխարհի մէջ ապրելը: Ինչպէս պընդում են յաճախ, առանց երկար մտածելու: Աստուածաբանական գիտութիւններ կամ կրօնական գիտելիքներ աւանդող հոգեւոր դպրոցը պատրաստում է մարդկանց հոգեւոր կոչման համար այնպէս, ինչպէս որ բժշկական դպրոցը բժիշկներ է պատրաստում: Իրաւաբանական դպրոցը իրաւաբաններ, այսինքն նա տալիս է որոշ աշխարհայեցողութիւն եւ որոշ գիտելիքներ՝ հոգեւոր գէնքեր ապագայ գործունէութեան համար. իսկ այդ գործունէութեան մէջ նոցա պէտք է վարժուին յետոյ, գործնական ասպարիգում: Տեսնուեալ եւ երկարաժամանակեայ գործնական վարժութեամբ: Բայց, ինչպէս որ աշխարհի մէջ տիրող անիրաւութիւնները տեսնելով իրաւաբան դառնալ չի կարելի, կամ հիւանդութիւններ տեսնելով բժիշկ դառնալ՝ այնպէս եւ չի կարելի հասարակութեան հոգեւոր պէտքերը տեսնելով հոգեւորական դառնալ: Տեսնելու համար սրտուս աչք պէտք է. իսկ այդ սրտուսութիւնը ձեռք է բերուում դպրոցում ստացած հրահանգներով, եւ ապա միայն կատարելագործում դրսի վարժութեամբ: Եւ վարժեցնել կարելի է ունեցած ընդունակութիւն, ունեցած կարողութիւնները. ուրեմն նախ այդ ընդունակութիւն ու կարողութիւնները ձեռք բերել պէտք է եւ ապա վարժեցնելու համար մտածել: — Եթէ ուրեմն լուսա-

ւորեալ ազգեր դարաւոր փորձերով այն եզրակացութեան են եկել, որ հոգեւորական կոչումն ասանձնելու համար անհրաժեշտ կարողութիւնները ձեռք են բերուում գիտութիւնների այն խմբաւորութեամբ, որ աստուածաբանութիւն է կոչուում՝ մենք ի՞նչ հիմունքով աւելորդ եւ վնասակար ենք համարում այդ գիտութիւնները: Իւրաքանչիւր որ իրաւունք ունի ի հարկ է քննադատել եւ զանազան թերութիւններ գտնել նոցա մէջ, ցոյց տալ որ մեր պահանջների համար այս կամ այն գիտութիւնը աւելի միւսը պակաս կարեւոր է. քայց ո՞վ կարող է անդել առանց այլեւայլութեան, թէ հոգեւորականին առանձին պատրաստութիւն պէտք չէ. թէ ինչ ուզում է նա սովորած լինի՝ քաւական է **ԿԱՄԻՆԻՍՏ** մէկը լինի, որ հասարակութեան մէջ գործելով, օրինակելի հոգեւորական դառնայ:

Այսպէս ուրեմն, երբ խօսք է լինում լաւ պատրաստուած եկեղեցականներ ունենալու մասին, ամէնից առաջ պէտք է հարցնել, թէ ինչպէս պէտք է պատրաստուին եկեղեցական կոչումն ընդունելու հրաւիրուած երիտասարդները. իսկ այդ հարցին լուսաւորած ազգերը կամ մեր եկեղեցւոյ քոյր քույր եկեղեցիները միաբերան ասում են՝ աստուածաբանութիւն սովորելով: Եւ ուրեմն եթէ մենք նոցա հետ քայլ առ քայլ առաջ գնալ ենք կամենում եւ բարձր կրթութիւն ստացած հոգեւորականներ ունենալ՝ ուրիշ եւք չունինք, քայց եթէ սովորել նոցանից նոցա դարերով մշակած աստուածաբանական գիտութիւնները: — Մի հոգեւորական կարող է շատ արհեստներ եւ շատ գիտութիւններ սովորած լինել, որոնցով օգտակար լինի հասարակութեան, քայց նա այն ժամանակ միայն բարձր կրթութիւն ստացած հոգեւորական է եւ պատրաստ իւր նպատակին ծառայելու, երբ իւր կոչման յատուկ գիտութիւնները աստուածաբանութիւն է սովորել. ինչպէս որ պետական մի պաշտօնեայ այն ժամանակ միայն իրօք բարձրագոյն կրթութիւն ստացած պաշտօնեայ է, երբ իրաւաբանութիւն է սովորել: Բայց, ինչպէս որ իրաւաբանը համալսարանից ոտքը դուրս դնելուց յետոյ անմիջապէս նախարար չի դառնայ, այնպէս եւ աստուածաբանը եկե-

ղեցականի վերաբերու հազնելով՝ անմիջապէս թեմական կառավարիչ չի լինի։ Վարչական բարձր պաշտօններ վարելու համար տառնակ տարիներ լիործառութիւն պէտք է, որ ձեռք է բերուում՝ գործնական կեանքի մէջ։ Հարկաւ գործնական կեանքի մէջ երկար ժամանակ վարժուելով՝ մի բժիշկ, մի քննադէտ, մի տընտեսագէտ, մի մեքենագէտ եւս կարող է այնչափ հմտութիւն ձեռք բերել, որ պետք բարձր պաշտօններ վարելու ընդունակ լինի։ եւ աւելի ընդունակ քան մի իրաւաբան։ Բայց դորա համար ոչ ոք չի մտածում։ Թէ մի որոշ խումբ երիտասարդների պէտք է օր. մեքենագիտութիւն սովորեցնել եւ սպասել, որ նորա մի օր ինքնաշխատութեամբ պետութեան գործերը վարելու հմտութիւն ձեռք բերեն։ Այդպէս եւ շատերը եկեղեցական կեանքի մէջ վարժուելով՝ կարող են վերջի վերջոյ լու հոգեւորականներ լինել։ Բայց այդ չի նշանակում, թէ հոգեւորական կոչումն ընդունողի համար քոլորովին անտարբեր քան է՝ ինչ կրթութիւն կուզէ թող ստացած լինի։

Այլ խնդիր է, կրկնում ենք, թէ ինչպէս պէտք է ձեւակերպուի գիտութիւնների այն խմբակցութիւնը, որ աստուածաբանութիւն է կոչուում՝ որպէսզի համապատասխան լինի հայ հոգեւորականներ պատրաստելու պահանջին։ Թող այդտեղ քննադատէ եւ նոր տեսութիւններ առաջարկէ իւրաքանչիւր ոք, որչափ կուզէ. մի երկու աստուածաբանութիւն ուսած հոգեւորականներ կան ասպարիզի վերայ թող նոցա ընթացքը քննեն, պակասութիւնները երեւան հանեն, ուղիղ ծանապարհ ցոյց տան. մենք հոգւով չափ ուրախ կլինինք։ Բայց մի բերան պախարակել քոլոր աստուածաբաններին, առանց ամենաթեթեւ գաղափար ունենալու աստուածաբանութեան մասին. այն նախապաշարով տարածել հասարակութեան մէջ, թէ ով կուզէ լինի՝ քաւական է որ անմտութիւն է ունեցել տարիներով տընելու եւ աստուածաբանութիւն սովորելու, այդ արդէն սպացոյց է, որ նա անպէտք հոգեւորական է— ում՝ շահ կընէ։ Այն Եփեսոսի երեւի, որոնք մեծ անձնագործութիւն են համարում եւ խիստ պարտաւորեցնում հայոց ազգին, եթէ կողմնակի հանգամանք-

ներից ստիպուած վերաբերու են հազնում։ Իսկ հայոց եկեղեցին դորանից չի շահուի։ Նորան Եփեսոսի պէտք չեն։ այլ հոգեւորական կոչման համար, այդ կոչման համապատասխան աստուածաբանական գիտութիւններ ունենելով՝ պատրաստուած մարդիկ։

Կ. Վ.

ՄԱՅՐ ԱՌՈՒ.

Վեհափառ Հայրապետն այս տարի եւս անձամբ կատարեց Ռանալուայի շքեղ հանդէսը։ Նախ քան բուն կարգին անցնելը՝ Նորին Սրբութիւնն ազգու խօսքերով բացատրեց Աստուծոյ Որդւոյ խոնարհութեան այդ ամենաշօշափելի ապացոյցը, խոնարհութեան մի քանի օրինակներ բերաւ աշխարհի մեծերի կեանքից եւ ցոյց տուաւ՝ որչափ անհամեմատ է այդ ամէնը Փրկչի խոնարհութեան։ Եթէ Աստուծոյ Որդին երկնքից երկիր իջաւ, ապա ի միջի այլոց Նորին Ս. Օծութիւնը, աստուածային անհասանելի տնօրէնութիւն էր այդ՝ վեր ամէն մտքից, այլ եւս աւելի Նորա մինչեւ գետին խորնարհելուն եւ իւր աշակերտների ոտքերը լուսնալուն կգործանամ, իր կմտածեմ՝ որպիսի անբարտաւանութեան հոգի բուն գրած է իւրաքանչիւր մարդոյ սրտին մէջ։ Այս խորհրդով խոնարհութեան, հեղութեան եւ անձնուէր սիրոյ յորդորներ կարգալուց եւ ներկայ խուռն բազմութեան իւր հայրապետական օրհնութիւնը բաշխելուց յետոյ՝ բացաւ ալեգարդ գլուխը, մերկացաւ վրայի շուրջառը եւ գօտեւորեալ շապկով, խոնարհից եւ լուաց 12 առաքեալների խումբով բեմի վերայ բազմած 4 կարգ հոգեւորականների (եպիսկոպոս, վարդապետ, սարկաւազ եւ դպիր—բոլորեքեան շապկով) ոտները։

Զատիկ օրը պատարագիչ էր ինքը Վեհափառ Հայրապետը եւ սպասաւորում էին Դեր. Մակար եպիսկոպոսն ու մի խումբ վարդապետներ։ Այս տարի եւս Դրբից առաջ խոյրը, եմփօրոնն ու կոնքեռը վերցնելով՝